
שער שני

בחלוף קרוב ליוכל שנים, שנות ה-90' – עידן חדש

הבחירה בשנות ה-90' של המאה העשרים ובראשית המאה ה-21 נובעת משתי סיבות עיקריות. האחת – השינויים המהותיים בכל תנועות הנוער בישראל באותן שנים. הכוונה בעיקר לדגשים מחודשים בהגדרת יעדי ההגשמה התנועתיים, שהובילו לשינויים ביחס לפעילות בפריפריה ולפעילות הקהילתית. השנייה – גלי עלייה גדולים ממדינות ברית המועצות המתפרקת ומאתיופיה, אליהם התייחסו תנועות הנוער וראו עצמן מחויבות להשתתף, שלא לומר להוביל, בקליטתם.

הפעילות עם הנוער העולה התנהלה לצד המשך הפעילות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית. כפי שכבר הוסבר בפתח המחקר, יש חפיפה משמעותית בין העבודה בפריפריה לעבודה עם נוער עולה. בין אם מבחינת אזורים גיאוגרפיים ובין אם מבחינת התוכניות החינוכיות שנדרשת התנועה לפתח כדי להתמודד עם משימה שאינה חלק טבעי משגרת הפעילות בסניפים הוותיקים שלה. הממצאים שיתוארו מבוססים על חומרי ארכיון ועל שיחות עם פעילים מרכזיים בתנועות באותן השנים.

לפני שנצלול לבחינת העשור האחרון של המאה ה-20 וראשית המאה ה-21, אביא בקצרה נתונים ועמדות שעלו במחקר על תנועות הנוער ואציג מחקר שנעשה עבור משרד החינוך בשנות ה-70' ומסמך של מועצת תנועות הנוער משנות ה-80' על אודות פעילות התנועות ויעדיהן. נתונים אלו ראויים להצגה כאבן דרך בתהליכי השינוי של שנות ה-90'.

בראשית שנות ה-70' צוינה עלייה בהיקף הפעילות של ילדים בתנועות הנוער בישראל. למעלה מ-50% מגילי 10-18 היו פעילים בתנועות הנוער. מרבית חניכי התנועות היו בגיל בית ספר יסודי, בגיל התיכון יש ירידה בכל תנועות הנוער. אחוז החברים בתנועות נוער בגילי 15-18 נע סביב 20%. ממצאים אלו הוצגו במחקר שבוצע בשנות ה-70' על 'הרצוי והמצוי' בתנועות הנוער בישראל (המכון לחקר חברתי שימושי, 1976).

במחקר ביררו עם חניכי התנועות ועם בני נוער שאינם חניכים מה דעותיהם באשר לרלוונטיות של תנועות הנוער, ליעדיהן ולהצלחתן בהטמעת ערכים בקרב חניכיהן.

לשאלה אם ראוי שתנועות הנוער יחדירו השקפת עולם לחניכיהן, ענו למעלה משני שליש מחניכי התנועות הדתיות כי זו משימה ראויה לתנועות הנוער. ואילו בין בני הנוער החילוניים ענו פחות ממחצית חניכי הצופים והנוער העובד והלומד כי זו משימה ראויה, שליש מחברי תנועות בקיבוצים הסכימו כי זו משימה לתנועות הנוער.

לשאלה אם הם אישית מגשימים באורח חייהם את רוח התנועה בה הם חברים ענו למעלה מ-50% תשובה חיובית. כשבוחנים את ההתפלגות בין המשיבים לומדים שבין חברי השומר הצעיר, הצופים והנוער העובד והלומד פחות מ-50% חושבים כי אורח חייהם הולם כראוי את ערכי תנועתם. ואילו בין חברי התנועות הדתיות בני עקיבא ועזרא למעלה מ-80% משוכנעים כי הם מקפידים באורח חייהם על רוח התנועה ודרכיה.

בשאלת עיירות הפיתוח והקריאה להתיישב בהן, כדי לחזק את תושביהן ואת מערכות החינוך והרווחה בהן, עלו הנתונים הבאים: בני נוער שאינם חברי תנועה רואים את החינוך להתיישבות בעיירות פיתוח בעדיפות ראשונה בסדר התפקידים הרצויים מטעם תנועת הנוער [הדגשה שלי. נ.א.]. לעומתם, חברי תנועה מדרגים פעולה זו בעדיפות נמוכה יותר.

אשר לחינוך להתיישבות בקיבוץ הצהירו בני הנוער כי תפקיד זה שולי. עם זאת, חברי תנועה סבורים באחוז קצת גבוה יותר מאלו שאינם חברים כי על תנועת הנוער לחנך להתיישבות בקיבוץ ולהחדיר השקפת עולם.

במחצית הראשונה של שנות ה־80' של המאה ה־20, במלאת עשור לקיומה, פרסמה מועצת תנועות הנוער מסמך בנושא פעילות התנועות (אי"ט, ארכיון מת"ן). מן המסמך עולה שפעילות התנועות בפריפריה (הכוונה לפעילות בשכונות ובעיירות פיתוח ולא לפעילות עם עולים חדשים) היא אחד משלושת היעדים המרכזיים של תנועות הנוער. המסמך מוגש בשם 11 התנועות הפעילות: הנוער העובד והלומד; הצופים; בני עקיבא; השומר הצעיר; נוער דתי עובד ולומד; הנוער הלאומי העובד והלומד; מכבי הצעיר; המחנות העולים; בית"ר; עזרא; הנוער הציוני.

במדינת ישראל פועלות 11 תנועות נוער ציוניות חלוציות המקיפות 250,000 בני נוער עובד ולומד בגילי 10–18. התנועות פועלות ב־1,300 סניפים, מתוכם 350 ביישובי פיתוח ובמוקדי מצוקה.

מן הראוי לציין שתנועות הנוער מרכזות את פעילותן בשלושה מישורים עיקריים:

1. **הפעילות החינוכית־חברתית במתכונת הקלאסית:** פעילות חברתית, טיולים, מחנות, סמינרים (השתלמויות), הכשרת

מדריכים, פעילות תרבותית, פעולות שירות והתנדבות במישור המקומי והארצי.

2. **פעילות ביישובי פיתוח ובמוקדי מצוקה:** תנועות הנוער מקיימות פעילות חינוכית חברתית ענפה ביישובי פיתוח ובפרברי הערים. פעילות המתרכזת ב־350 סניפים של התנועות השונות ומקיפה כ־50,000 חניכים ביישובים אלה.

3. **הגשמה:** מאז ומתמיד ראו תנועות הנוער בהגשמה חלוצית את היעד החשוב ביותר במערכת העשייה שלהן. עד עצם היום הזה מהווה הגשמה חלוצית את הציר המרכזי אשר סביבו נסובה פעילותן החינוכית של השכבות הבוגרות בתנועה.

בפתח הדיון בשנות ה־90' נחזור למסקנה המרכזית מהדיון בשנות ה־50'. פעילות תנועתית בפריפריה הגיאוגרפית ובשכונות מצוקה מחייבת היערכות מנהלית בתנועות הנוער. הפער בין הצהרות למעשים בולט כאשר הנושא נדון ברמה העקרונית, במועצות ובוועידות, ומוסכם על כולם כי יש לעשות מעשה. אבל אם לא נערכים מבחינת כוח אדם, תקציבים ותכנון מוקדם לא יגיע שלב הפעולה המעשית וההסכמות תישארנה הצהרות בלבד.

ב־4.8.1991 פרסם צפריר רינת מאמר בעיתון 'הארץ' שכותרתו: 'הגשמה עם גיוון'. בתנועות הנוער המרכזות את גרעיני המתגייסים לנח"ל, כתב, מנסים לרענן את מסלולי ההגשמה החלוצית, מתוך אמונה שהמשבר הנוכחי אינו סוף הדרך... בפרסומים הפנימיים של התק"ם כבר נשמעו קולות שטענו שאולי הנח"ל מיותר, אם לאחר כל המאמץ שמשקיעים הקיבוצים יש בהם נח"לאים מעטים כל כך. פרסומים אלו ואחרים הועברו לתנועות הנוער על ידי מת"ן ובישיבת הנהלה הייתה התייחסות לכתבה, ללא החלטה או הצהרה של הפורום המשותף.

הרוח בתנועות הנוער במחצית הראשונה של שנות ה־90' היא שיש להציג מענה למשבר המתמשך עם גרעיני הנח"ל לקיבוצים.

חוסר שביעות רצון הוא התיאור המדויק לתחושות מצד הקיבוצים, כמו גם בתנועות עצמן. החניכים לא נלהבים ליציאה לגרעיני הנח"ל שמתקרבים לסיום העשור החמישי לפעילותם. תנועת נוער חייבת להציב יעד מרכזי ורלוונטי לחניכים הבוגרים כדרך ההמשך התנועתית. אחרת, תאבד אבן הראשה במהות תנועת הנוער – יעדי ההגשמה התנועתיים.¹²

בשנת 1995 פורסמה חוברת של מועצת תנועות הנוער (אי"ט, ארכיון מת"ן). בחוברת תוארה בקצרה פעילות המועצה והוצגו היעדים המרכזיים בפעילות התנועות. בהקדמה התייחס שר החינוך והתרבות, אמנון רובינשטיין, לחשיבות התנועות בהווה הישראלית:

...תנועות הנוער משמשות כבתי ספר למנהיגות צעירה של בני הנוער היהודיים בארץ ובעולם... משימות כגון: קליטת גלי העלייה הגדולים ממדינות ברית המועצות ומאתיופיה, פיתוח התעשייה הישראלית והפיכתה לאחת התעשיות המובילות בעולם, אינטגרציה חברתית מלאה בין כל שכבות האוכלוסייה, שמירה על הדמוקרטיה ודו־קיום בשלום עם שכנינו הערבים. כל אלה הם רק חלק מהאתגרים הלאומיים הניצבים בפנינו.

על הכריכה האחורית של החוברת נכתב: האנשים של המחר – תנועות הנוער בישראל.

תוכניות לעתיד:

- **הקמת סניפים חדשים. בדגש על התיישבות חדשה, עיירות פיתוח ושכונות.**
- 50 גרעיני נח"ל נמצאים בשירות או לקראת גיוס. נמשיך

12 ראו, להרחבה, אבן, נ. (2016) לחנך ל'ערכים' ולא ל'צורות' המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער, מחקרי מועצת תנועות הנוער בישראל.

לעודד... לשירות בנח"ל בתחומי רווחה, הדרכה וקליטת עלייה.

- **המשך שילוב העולים החדשים בפעילות.**
 - עם המעבר לחמישה ימי לימוד יפותחו תוכניות לימי ו' בבוקר.
 - החלוציות וההתיישבות עדיין חשובות. תנועות הנוער ימשיכו להוביל לעשייה בתחום.
 - השלום בפתח ותנועות הנוער ערוכות כבר לשיתוף פעולה עם שכנינו הצעירים.
 - הפעלת תוכניות הסברה למניעת צריכת סמים ואלכוהול.
 - נושא איכות הסביבה עלה לסדר היום הציבורי. נפעל לפיתוח המודעות ולהרחבתן של פעולות התנדבות בכל תחומי האקולוגיה בארץ.
- [ההדגשות שלי. נ.א.]

בראשית שנות ה-90' נוצרו קשרי עבודה בין מת"ן לסוכנות היהודית ובהמשך עם משרד הקליטה. נפתח את סקירת פעילות התנועות בפריפריה ובתחום קליטת העלייה בתיאור המיזם המשותף. בתחילת העשור פנו נציגי הסוכנות היהודית למת"ן בבקשה שהמועצה תפעל להירתמות תנועות הנוער לפתיחת סניפים, לשליחת מדריכים ולהשקעה בכוח אדם ובפעילות בקרב נוער עיירות הפיתוח ושכונות המצוקה. במת"ן נענו ליוזמה והתארגן סמינר לתנועות הנוער בנושא מנהיגות צעירה בעיירות הפיתוח (אי"ט, ארכיון מת"ן). בסמינר הוצגו מודלים של הסוכנות לצד תוכניות שפותחו בתנועות נוער, לליווי של מדריכים בעיירות פיתוח ולהקמת סניפים חדשים. המודלים שפותחו בתנועות הוצגו על ידי אנשי מחלקת ההדרכה והמשוב היה חיובי ותרם לתחושת השותפות בסמינר. הפרויקט נקטע בשל הפסקת הסיוע התקציבי. מזכ"לית מת"ן, פנינה פלדמן, הביעה צער וקיוותה שעוד יצליחו לבצע את הפרויקט. התכתובת של האחראית במת"ן עם התנועות מלמדת כי ההיענות הייתה מרשימה

למד. התנועות ראו בפרויקט מטרה ראויה להשקעה וכיוונו כוח אדם לסמינר, כדי לפתח דרכי עבודה עם נוער שאינו מגיע בדרך כלל לפעילות תנועתית.

בסוף שנות ה־80' ובמהלך שנות ה־90' הגיעו לישראל כמיליון עולים חדשים מברית המועצות (שבאותה עת התחולל תהליך התפרקותה ל־רוסיה ועוד 14 מדינות). שלטונות המדינה, למודי ההצלחות והכישלונות בקליטת העלייה ההמונית בשנות ה־50' וגלי עלייה נוספים במהלך השנים, השקיעו משאבים ומחשבה בתהליכי הקליטה, במרכזי הקליטה ובפעילות שתחבר את העולים להוויה הישראלית. במסגרת מאמצי הקליטה ראו עצמן תנועות הנוער כשותפות למשימה הלאומית, כמי שתפעלנה לקליטת הנוער לשורותיהן ותהיינה מהמובילים בפעילות שתסייע בקליטה.

בישיבת ועדת הדרכה במת"ן בסוף שנת 1990 ביקשו כמה רכזי הדרכה להקדיש יום עיון לנושא קליטת עלייה, למאפיינים של בני הנוער ולדרכים להתמודד עם הניסיון לחברם לחברה הישראלית. פנייה זו מלמדת כי גם אנשי ההדרכה, 'המקצוענים' של תנועות הנוער, אשר בשנים קודמות שידרו שאין להם עניין בעצות מקצועיות, הסכימו כי התחום הייחודי של קליטת עלייה מחייב למידה משותפת.

בשנת 1991 נוצר קשר בין האגף לקליטה חברתית במשרד הקליטה לבין מועצת תנועות הנוער. הרעיון היה לרכז, באמצעות מת"ן,¹³ פעילות של תנועות הנוער בשכונות בהן יש עולים חדשים, באתרי

13 בשנים אלה מתחילים לפעול במסגרת מת"ן לריכוז פרויקטים בהם שותפות כמה תנועות, כאשר הפרויקט מתואם ומתוקצב בין מת"ן למשרד הממשלתי המממן. התנהלות זו מגיעה גם בעקבות הנתק ההולך ומתרחב בין התנועות הקיבוציות, המפלגות ותנועות הנוער והצורך של התנועות לגייס משאבים ממקורות חדשים. דרך הפעולה הזו מהווה מקור למוטיבציה תנועתית להשתלב בפרויקטים ולאפשרויות לפעול בתחומים שלא פעלו בהם קודם לכן.

קרוואנים ובמרכזי קליטה. במת"ן ריכזו את העברת התקציבים, שהותנתה בהגשת תוכניות ודוחות ביצוע.

במועצת תנועות הנוער מינו רכזת קליטת עלייה, מירב שמעוני, שתפקדה כאשת הקשר בין תנועות הנוער למשרד הקליטה. בקשות תמיכה נשלחו למשרד הקליטה באופן מסודר.¹⁴

ארגון המשימות באמצעות רכזת קליטה של מת"ן היה מובנה וברור. הרכזת פנתה לרכזי קליטה במשרד הקליטה לקבל הערכות לגבי אפשרויות תקציביות של המשרד ולברר האם יש דגשים לגבי פרויקטים בהם מעוניינים לתמוך. במקביל היא פנתה לכל תנועות הנוער. תנועה שהייתה מעוניינת להציע פרויקט הגישה תוכנית והערכה תקציבית מפורטת. בשנים 1993–1997 נושא קליטת עלייה היה סעיף הגדול ביותר בתקציב השנתי של מת"ן, למעלה מ-500,000 ש"ח. בדוח שנתי מסודר הציגו במת"ן כיצד הועבר הכסף לתנועות לביצוע המשימות עליהן התחייבו.

במהלך שנת 1993 גדל התקציב באופן משמעותי ורכזת הקליטה במת"ן ניהלה תכתובת ענפה עם רכזי מחלקת קליטת עלייה בכל המחוזות של המשרד. היא העבירה פירוט מסודר של פעילויות וצירפה לכל תוכנית פירוט תקציבי. בנוסף, היא הקפידה להזמין את אנשי משרד הקליטה לבקר בפעילות והרבתה לתאר הצלחות ופעילויות מיוחדות שנעשו בשטח. לא מדובר בפעילות שיא, כחגיגות פורים או טיולי פסח, הדיווחים מלמדים על פעילות שגרתית של פעם או פעמיים בשבוע, על הכשרת מדריכים ותיקים של התנועה לצד הכשרת מדריכים עולים בסדנאות שכותרתן – טיפוח מנהיגות מקומית צעירה.

14 ראו, להרחבה, רונן לבנה, ש. (2020), 'מועצת תנועות הנוער: הובלת תוכניות ומיזמים של תנועות הנוער – תהליך של הכרה ושיתופי פעולה, בתוך: מיכאלי, נ. וגרטל, ג. (עורכים) תנועות הנוער בישראל: ייחודיות בת מאה, מכון מופ"ת ומועצת תנועות הנוער, תל אביב.

לא כל התנועות הצטרפו למשימות קליטת העלייה באמצעות מת"ן. הצופים, השומר הצעיר (שפנו בבקשה להצטרף אחרי כחצי שנה) והנוער הלאומי פעלו באופן עצמאי. בשנים 1991–1993 השתתפו בפעילות דרך מת"ן תנועות הנוער: בני עקיבא, עזרא, הנוער העובד והלומד והנוער העובד והלומד הדתי.

העלייה מאתיופיה הובילה לעלייה בהיקפי הפעילויות של התנועות. בשנות ה־90' עלו מאתיופיה למעלה מ־14,000 אנשים (אחרי מבצע משה, בשנים 1984–1985, שבמסגרתו עלו 7,000 עולים). תנועות הנוער ראו עצמן כמי שאמורות לתת כתף במאמצי קליטת עלייה. משנת 1994 השתתפה בפעילות גם תנועת הצופים. בהמשך הצטרפה גם תנועת הנוער הלאומי.

בתחילת שנת 1996 התקיימה ישיבה חגיגית של נציגי התנועות הפעילות בתחום עם אנשי משרד הקליטה (8.1.1996). מנהל האגף במשרד הקליטה בירך על פעילות התנועות עם עולים חדשים. התנועות דיווחו על הפעילות וציינו אירועים חד־פעמיים כמו פסטיבל חנוכה וסמינרים למדריכים. נציגי הצופים דיווח על שילוב עולים במסגרת פעילויות השבטים. עד ספטמבר הצליחו לארגן 350–400 חניכים בכל התנועה. אחר כך פחתה הפעילות, כיוון שלא רצו להתמקד בפרויקטים גדולים חד־פעמיים אלא להיכנס לשגרה של פעילות עם עולים.

פנייתו של נציגי הצופים כי יוגדר מהם הפרויקטים עליהם ניתן לקבל סיוע תקציבי נתקלה בהתנגדות של נציגי התנועות האחרות. לטענתם, כל תנועה ריבונית להחליט מהו הפרויקט שהיא רוצה ליזום, בין אם במשרד הקליטה ימצאוהו מתאים ובין אם לאו.

נציגי משרד הקליטה ציינו כי התנועות עשו מעשה מבורך והפוטנציאל רב בפעילותן עם ילדי עולים חדשים. מסכמים כי התקציב יחולק בתיאום עם רכזת קליטה במת"ן. בסיכום הוחלט לקבוע פגישת המשך ארוכה לדיון מעמיק יותר.

בהמשך, התחילו תנועות הנוער לפנות למת"ן ולהציע פרויקטים שיושג עבורם תקציב באמצעות המועצה. לדוגמה: השומר הצעיר ביקשו תמיכה לתהליך של הגברת החינוך הערכי עד יציאה לנח"ל במסגרת נעל"ה (נוער עולה לפני הורים), ופרויקט ששמו 'קום והתהלך בארץ' (הכוונה להוציא עולים לטיולים באזורי מגוריהם). תנועת הנוער העובד והלומד הציעה פרויקט חונכות אישית לילדים עולים. תנועת הנוער הלאומי הציעה סמינריון מדריכים לעולים וצברים, תוכנית עבודה עם עולים חדשים בדגש על חיפוש שורשים. בדברי ההסבר הם מציינים: חיפוש שורשים מאוד חשוב לקווקזים, עדה שהוזנחה בעת האחרונה.

לא כל הפרויקטים אושרו והועברו למשרד הקליטה בליווי המלצה. רכזת הקליטה במת"ן החזירה חלק מהתוכניות לתנועות עם הנחיות כיצד לשנות, מכיוון שאי אפשר להעבירן במתכונתן הנוכחית, לדוגמה:

התוכנית של תנועת עזרא לביצוע סמינרי שבת הוחזרה לתנועה בליווי הסבר שמדובר בהיקף מאוד מצומצם, ואי אפשר להבין מהתוכנית אם יקפידו שישתתפו גם עולים או שרק ייתכן שכך יהיה.

תנועת המחנות העולים הציגה תוכנית לשינוי חינוכי המלווה בהכנת מערכים, בהכשרת מדריכים ובשינוי יעדים. התנועה הצהירה כי במרכז התוכנית יעמוד שילוב נוער עולה במחנות העולים כחלק מהפעילות בפרויקט מסלול נעל"ה. במבוא לתוכנית נכתב שעקב הצורך בהתאמת המשימות הרלוונטיות לתקופה זו, וכחלק מתהליך ההתחדשות והבנייה של תנועת המחנות העולים, אימצה התנועה את דרך התהליך החינוכי ואופי ההגשמה אשר קיימים במדרשת אורנים (המסלול) ובקיבוץ ישראל (פרויקט לפיקוד בגולני, וגרעין מורות חיילות בנח"ל). בהמשך הדברים, לכל אורך התוכנית לא מוזכרת כלל פעילות עם נוער עולה. רכזת הקליטה החזירה את התוכנית למחנות העולים בצירוף שאלה כיצד תבוא לביטוי פעילות עם עולים, שעליה אפשר לבקש תמיכה תקציבית.

גם ממד התחרות בין התנועות והרצון להוכיח יכולת למול פעילות של תנועה אחרת בא לביטוי בתחום קליטת העלייה. במכתב פנימי פנה אפרה כהן, מהנהגת הנוער העובד והלומד, אל ראשי מחלקות בתנועה. הוא הסביר כי פרויקט קליטה בשכנות הופעל על ידי מועצת תנועות הנוער ובמסגרתו סטודנטים עברו לגור בשכנות לעולים חדשים בשכונות ובאתרי קרוואנים. הדירות מומנו בחלקן על ידי משרד הקליטה. אפרה תאר את המציאות בה רק בוגרי בני עקיבא נטלו חלק בפרויקט, והציע לעודד בוגרי הנוער העובד והלומד ותנועות נוספות להשתלב בתוכנית כמייצגי האגף החילוני בחברה הישראלית.

במקביל תיאר שמוליק דרורי, רכז הפרויקט בתנועת בני עקיבא, כיצד הוא עבר בין האוניברסיטאות והדביק מודעות שהזמינו להצטרף לפרויקט, וכך הצליח לעודד סטודנטים בוגרי התנועה להצטרף ולגור בשכנות לעולים בשכונות.

הפעילות המרוכזת במסגרת מועצת תנועות הנוער אינה מלמדת על היקפי העיסוק בפעולה בפריפריה ובקליטת העלייה בתנועות. פנייה לקבלת תקציבים מאשרת שיש פעילות. אולם, כדי ללמוד על היקפי פעילויות ובמיוחד על סדר היום התנועתי בנושא, נבחן את הנושא בתנועות עצמן.

בחינת הפעולה המעשית לצד ההצהרות בתנועות הנוער בשנות ה־90' ובתחילת המאה ה־21 נחלקת בין עיון בארכיוני התנועות וארכיונים רלוונטיים לנושא, לבין שיחות עם פעילים מרכזיים בשמונה תנועות נוער באותן שנים. בכל תנועה נסקר תיעוד הפעילויות ונבחנת מרכזיות הנושא ותפיסת התנועה את הפעולה בפריפריה. להלן רשימת התנועות (סדר אקראי): הנוער העובד והלומד, השומר הצעיר, הצופים, בני עקיבא, המחנות העולים, הנוער הלאומי, מכבי הצעיר והאיחוד החקלאי. רשימת הראיונות ובעלי התפקידים מופיעה כחלק מהמקורות בסוף הספר. פרק נפרד יוקדש לצופי שב"א, תוכנית הפעולה של תנועת

הצופים בקרב ילדים ובני נוער שמשפחותיהם עלו מאתיופיה. עושר התיעוד על התוכנית וייחודיות התפיסה החינוכית שלה מאפשרים דיון נרחב שישפוך אור על עומק הדילמה בנושאי קליטת עלייה בתנועות הנוער.

תנועת הנוער העובד והלומד

בחודש אפריל 1993 ביקר יואל מרשק (ראש חטיבת גינ"ה [גידול, נוער והתיישבות] בתנועה הקיבוצית המאוחדת) בכינוס תלמידי י"א חניכי הנוער העובד והלומד בבית אלפא (ארכיון מכון לבון, IV-104-1283-92). יואל תיאר את רשמיו מהביקור:

יצאתי עם כאב חד. הבנתי שני דברים בסיסיים: הנוער של היום, המתחנך לשיתוף, למשימתיות – לא רוצה להצטרף לקיבוץ הקיים. אבל הקשה מכל, גם ברמת המדריכים וגם ברמת החניכים, לא ברורה הדרך. בשביל מה כל העניין? מדוע להצטרף? לאן הולכים? מה יש לנו ב'תרמיל', שאין בחברה אחרת ומה נשיג עם כל העוצמה הרוחנית הזאת? ביקשתי דבר אחד! עצרו הכול! לא להמשיך לנסוע לכיוון שלא ברור לאן הוא יוביל! אני מתכוון למדריכים ואני יודע כי יש לאפשר את התהיה בעיצומו של תהליך הניסוי, החיפוש והניווט. אך נקודת המוצא המשותפת חייבת להיות הבטחתנו במועצת רביבים, כי נאתר את הכיוון הנכון, נתקן את דרכי פעולתנו, נשפר את התוצאות.

דברים אלה מבטאים היטב את המצוקה בעקבות המשבר בגרעיני הנח"ל לקיבוצים. הקריאה להתמקד בחינוך, בפעילות קהילתית ובמשימות לאומיות כמו קליטת העלייה חוזרת בדיונים פנימיים, בשולחן תנועות הנוער בתק"ם ובוועידות. ראש אגף החינוך בנוער העובד והלומד, פסח האוספטר, משקיע באותן שנים את עיקר